

TÜRKÇE SÖZ VARLIĞI İÇİNDE TÜRETME GÜCÜ EN YÜKSEK YIRMİ ARAPÇA KÖK ÜZERİNE MORFOLOJİK BİR İNCELEME*

*Hamza ERMİŞ***

ÖZET

Türkçe söz varlığı içinde başka dillerden alıntı pek çok kelime bulunmaktadır. Arapça, bu diller içinde ilk sıradadır. Bu çalışmada, Türkçenin, en çok morfolojik kalıbını alıntılıdığı yirmi Arapça kök tespit edilerek sıklık dizelgesi yapılmıştır. Türkçe söz varlığı içinde en çok morfolojik kalıp içinde temsil edilen Arapça kökler şunlardır: “ح ك م: *h-k-m*”, “د و ر: *d-v-r*”, “ق و م: *k-v-m*”, “ع ر ض: *'-r-d*”, “م ل ك: *m-l-k*”, “ح و ل: *h-v-l*”, “ع ر ف: *'-r-f*”, “م ل م: *'-l-m*”, “ن ظ ر: *n-z-r*”, “ع م ج: *c-m-*”, “ح ر م: *h-r-m*”, “ح ق ق: *h-k-k*”, “ح ص ص: *h-s-s*”, “م ل س: *s-l-m*”, “ظ ه ر: *z-h-r*”, “م ل م: *'-m-l*”, “ل ب ق: *k-b-l*”, “ح س ب: *h-s-b*”, “ل م ل: *h-m-l*”, “و ل د: *v-l-d*”. Tespit edilen bu yirmi kökün her birine ait kelime aileleri Türkçe imlası, Arapça ve transkripsiyonlu yazımlarıyla birlikte tablolarda gösterilmiştir.

Daha sonra bu kelimeler, Arapçadaki morfolojik özelliklerine göre tasnif edilerek sıklık sırasıyla tanıtılmıştır. Master kalıpları, buradaki kelime çeşitleri içinde en fazla örneği olan kelime grubu olarak tespit edilmiştir. İsm-i fâil kalıpları, mastarlardan sonra ikinci sırayı almaktadır. Çoğul kalıpları, ism-i fâil kalıplarından sonra üçüncü sırayı almaktadır. Diğer kalıplar ise sırasıyla şunlardır: İsm-i mef'ûl kalıpları, ism-i mensûblar, yapma mastarlar, mansûb hâlde bulunan kelimeler, ism-i zaman ve mekân kalıbındaki kelimeler.

Anahtar Kelimeler: sıklık, morfoloji, kelime çeşitleri, Türkçe, Arapça, kelime kökü.

A MORPHOLOGICAL STUDY ON THE TWENTY ARABIC ROOTS WHICH HAVE THE HIGHEST DERIVATION POWER IN THE TURKISH VOCABULARY

ABSTRACT

There are many borrowed words from the other languages in the Turkish vocabulary. Arabic Language takes place on the top in these languages. In this study, twenty-Arabic roots whose morphological patterns have been borrowed by Turkish mostly, have been dedected and their frequency lists have been made. These Arabic roots are the following: “ح ك م: *h-k-m*”, “د و ر: *d-v-r*”, “ق و م: *k-v-m*”, “ع ر ض: *'-r-d*”, “م ل ك: *m-l-k*”, “ح و ل: *h-v-l*”, “ع ر ف: *'-r-f*”, “م ل م: *'-l-m*”, “ن ظ ر: *n-z-r*”, “ع م ج: *c-m-*”, “ح ر م: *h-r-m*”, “ح ق ق: *h-k-k*”, “ح ص ص: *h-s-s*”, “م ل س: *s-l-m*”, “ظ ه ر: *z-h-r*”, “م ل م: *'-m-l*”, “ل ب ق: *k-b-l*”, “ح س ب: *h-s-b*”, “ل م ل: *h-m-l*”, “و ل د: *v-l-d*”.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili Ve Belagati, El-mek: hermis@sakarya.edu.tr

ل: *h-v-l*”, “ع ر ف: *ʿ-r-f*”, “ع ل م: *ʿ-l-m*”, “ن ظ ر: *n-z-r*”, “ع م ج: *c-m-*”, “ح ر م: *h-r-m*”, “ح ق: *h-k-k*”, “خ ص ص: *h-s-s*”, “س ل م: *s-l-m*”, “ظ ه ز: *z-h-r*”, “ع م ل: *ʿ-m-l*”, “ق ب ل: *k-b-l*”, “ح س ب: *h-s-b*”, “ل م ل: *h-m-l*”, “و ل د: *v-l-d*”. Word families of these dedected roots have been shown with its Arabic, Turkish and transcribed spellings in the tables.

Then these words have been classified according to Arabic morphological features and introduced in order of frequency. Infinitive forms have been found first as a group of words with the maximum sample. İsm-i fâil forms take second place after infinitive forms. Plural Forms of words take third place after İsm-i fâil forms. Other patterns are the following respectively: attributed names, made infinitives, the words in the mansûb case, the words expressing the meaning of time and space.

Key Words: frequency, morphology, the kinds of words, Turkish, Arabic, word roots.

I. Giriş

Sıklık, Belli uzunlukta bir konuşma ya da yazıda aynı dilsel olgu veya birimin gerçekleşme sayısı, olarak tanımlanmaktadır (Vardar, 2002: 174-175). Bir başka ifadeyle sözcükbilimde sıklık, bir dilin kelimelerinin diğer kelimelere oranla daha çok ya da daha seyrek kullanılması anlamına gelmektedir (Aksan, 2007: III, 20). Sıklık incelemeleri tüm dil birimlerine uygulanmaktadır (Vardar, 2002: 175). Biz de bu çalışmamızda belli uzunlukta bir yazı olarak, Türkçe sözlüğün tamamını; sıklık incelemesine konu olan dil birimi olarak, Arapça asıllı kelimelerin köklerini kabul ettik ve köklerin kelime oluşturma sıklığını inceledik. Köklerin sıklık incelemesi, üzerinde çalışılan kelimelerdeki kökleri bulup sayabilen bir bilgisayar programı bulunmadığı için tamamen, tablolar üzerinde kendi çalışmalarımıza dayanmaktadır. Kelime tarama işlemlerinde Türkçe sözlüğün 1998 baskısı esas alınmış ve genel ağıdaki sürümünden istifade edilmiştir.

Bilindiği üzere Türkçe ve Arapça, kelime yapıları bakımından iki ayrı grupta yer alan dillerdir. Türkçe değişmez kelime köklerine ekler getirilerek anlam ve ilişki değişikliklerinin yapıldığı “Bitişimli diller” grubunda yer alırken Arapça ekler kullanılmakla birlikte çekim ve üretimde kelime köklerinin de farklı şekillere girdiği “Bükümlü diller” grubunda yer almaktadır (Banguoğlu, 2004: 12). Dilciler tarafından Türkçe, Bağlantılı diller (agglutinative languages) grubu da denilen bitişimli diller grubunun “ideal örneği” sayılmaktadır. (Aksan, 2007: I, 105-106.) İster isim kökü olsun ister fiil kökü olsun, köklere birleşen yapımları ekleriyle, kökle mana bağı olan farklı kelimeler oluşmaktadır. Mesela, **gez** kökünden: **gezdirmek**, **gezinmek**, **gezelemek**, **gezen**, **gezi**, **gezici**, **gezisi**, **gezinti**,...vb. kelimeler bir kelime ailesi meydana getirmektedir. Koyu olarak verdiğimiz köke eklenen morfepler açaıkça fark edilebilmektedir.

Arapça, bükümlü diller (inflected languages) grubunun kök bükümlü özelliği taşıyan karakteristik bir örneği kabul edilmektedir. Büküm, çekim sırasında kökün, özellikle kökteki ünlünün değişmesidir. Aynı durum isimlerin çoğul biçimlerinde ve başka kelime çeşitlerinin üretiminde de görülür. Türkçe gibi bağlantılı dillerde hiçbir zaman böyle bir değişmeye rastlanmazken bükümlü dillerde fiil kökündeki başkalaşmayla değişik kavramların yansıtılması ve çeşitli ilişkilerin kurulması sağlanmış olur. (Aksan, 2007: I, 107.)

Arapça ve Türkçenin kelime türetim sistemi tamamen birbirinden farklıdır; Arapça kelimelerin büyük bir çoğunluğu üç sessizden ibaret bir köke dayanmaktadır. (Çetin vd., 1964: I, 24.) Mesela Arapça kaynaklı **hüküm**, **hâkim**, **hâkimiyet**, **hakem**, **mahkûm**, **mahkûmiyet**, **mahkeme**,...vb. kelimelerin hepsinde ortak olan üç sessiz harf “**h-k-m**” dikkat çekmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Türkçe dilbilgisi öğrenirken “**h-k-m**” kökünden türeyen kelime çeşitlerinin hepsi ayrı ayrı birer kelime kökü sayılmaktadır. Çünkü Türkçe dilbilgisinde çözümlenmesi güç çok heceli kelimeler kök kabul edilmektedir (Banguoğlu, 2004: 146). Hâlbuki, aşağıda sıralanacak olan bu kökten gelen yirmi üç kelimenin hepsi, kökle anlam irtibatı olan farklı kelime kalıplarıdır. Ancak bu kelime çeşitlerini belirlemek, Türkçe yapım eklerini bilmekle mümkün olmamaktadır. Söz konusu kelimelerde anlam değişikliğini meydana getiren morfepler Türkçede olduğu gibi açıkça görülememektedir. Koyu olarak verdiğimiz kök harfleri kelimenin başı, ortası veya sonu gibi belirli bir yerinde sabit olarak görülememektedir. Bu kelimelerdeki türemenin görülüp kavranabilmesi için Arapça morfoloji bilgisine sahip olmak gerekmektedir. Herkesin Arapça morfoloji bilgisine sahip olması beklenemeyeceğine göre, Türkçede geniş bir kullanım sahası kazanmış söz konusu kelimelerin Arapça bilen ilim insanları tarafından inceleme konusu yapılmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz.

Bu çalışmada incelemeye esas aldığımız kelime kalıpları Arapçada müstakil bir kelime kalıbı hüviyetini haiz olan kelime kalıplarıdır. İncelediğimiz köklerin Türkçe söz varlığı içindeki sıklığı buradaki kelimelerden ibaret değildir. Bu köklerden türeyen kelimeler Türkçenin yapım ekleriyle birleşerek, Farsçadan önek ve sonekler olarak yeni kelimeler oluşturmuşlar; birleşik fiiller, deyimler ve atasözleri gibi terkiplerde görev alarak Türkçe söz varlığı içindeki kullanım sıklıklarını artırmışlardır. Köklerde meydana gelen bu semantik genişlemenin tamamını incelemek ve Arapçadaki manalarının hepsiyle ilgili bilgi vermek bu çalışmanın sınırlarını aşacaktır. İnceleme konusu yapılan kökün Arapçada ifade ettiği anlamına derinlemesine girilmeyecek; genel olarak özetlenecektir. Köklerin Arapça ve Türkçede ifade ettiği anlamları teferruatlı olarak mukayeseli bir şekilde ele alan kapsamlı bir incelemenin, daha az köke hasredilmiş başka müstakil çalışmalarda yapılmasının faydalı olacağını düşünüyoruz.

II. Türkçede En Çok Kelime Türeten Arapça Kökler

Yaptığımız araştırmada, Türkçe söz varlığı içindeki Arapça köklerden en çok morfolojik kalıp oluşturan ilk yirmi kelime kökü, tespit edilmiştir. Bu kökler içinde yirmi üç kelimedede tezahür eden “*h-k-m*: ح ك م” kökü birinci sırada yer almaktadır. On sekizinci sıradan itibaren yirminci sırada yer alan “*v-l-d*: و ل د” köküne kadar üç kök, on beş kelime kalıbının oluşumunda yer almaktadır. Kelime türetiminde ilk yirmi sırayı alan kökler, ürettikleri kelime sayısına göre sıralanarak aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Sıklık	Transkripsiyonlu yazım	Arapça kök
23	<i>h-k-m</i>	1. ح ك م
21	<i>d-v-r</i>	2. د و ر
21	<i>q-v-m</i>	3. ق و م
19	<i>ʿ-r-d</i>	4. ع ر ض
19	<i>m-l-k</i>	5. م ل ك
18	<i>h-v-l</i>	6. ح و ل
17	<i>ʿ-r-f</i>	7. ع ر ف
17	<i>ʿ-l-m</i>	8. ع ل م
17	<i>n-z-r</i>	9. ن ظ ر
16	<i>c-m-ʿ</i>	10. ج م ع

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

16	<i>h-r-m</i>	11. ح ر م
16	<i>h-k-k</i>	12. ح ق ق
16	<i>h-s-s</i>	13. خ ص ص
16	<i>s-l-m</i>	14. س ل م
16	<i>z-h-r</i>	15. ظ ه ر
16	<i>'-m-l</i>	16. ع م ل
16	<i>q-b-l</i>	17. ق ب ل
15	<i>h-s-b</i>	18. ح س ب
15	<i>h-m-l</i>	19. ح م ل
15	<i>v-l-d</i>	20. و ل د

III. Köklerin Kelime Aileleri

1. “ح ك م: *h-k-m*”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması “حَكَمَ - يَحْكُمُ - حُكْمًا” olan fiil, “حكم بينهم بالعدل” cümlesinde aynen Türkçeye geçmiş manasıyla “hüküm verdi” anlamında kullanılmıştır (Komisyon, 1988: 340). Bunun dışında farklı anlamları, çeşitli kalıplarda ve değişik harf-i cerlerle kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: XII, 140-145). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
ahkâm	أحكام م حُكْم	<i>ahkâm; hukm'ün ç. biçimi</i>
hakem	حَكَم	<i>hakem</i>
hakîm, hekim	حَكِيم	<i>hakîm</i>
hâkim	حَاكِم	<i>hâkim</i>
hâkimiyet	حَاكِمِيَّة	<i>hâkimiyet</i>
hikem	حِكْم م حِكْمَة	<i>hikem; hikmet'in ç. Biçimi</i>
hikemî	حِكْمِي	<i>hikemî</i>
hikemiyât	حِكْمِيَّات م حِكْمِيَّة	<i>hikemiyât; hikemiyye'nin ç. biçimi</i>
hikmet	حِكْمَة ج حِكْم	<i>hikmet</i>
hükmen	حُكْمًا	<i>hukmen</i>
hükûmet	حُكُومَة	<i>hukûmet</i>
hüküm	حُكْم	<i>Hukm</i>
istihkâm	إِسْتِحْكَام	<i>istihkâm</i>
mahkeme	مَحْكَمَة	<i>mahkeme</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

mahkûm	مَحْكُوم	<i>maḥkûm</i>
mahkûmiyet	مَحْكُومِيَّة	<i>maḥkûmiyyet</i>
muhakeme	مُحَاكِمَة	<i>muḥâkeme</i>
muhkem	مُحْكَم	<i>muḥkem</i>
müstahkem	مُسْتَحْكَم	<i>mustaḥkem</i>
mütehakim	مُتَحَكِّم	<i>muteḥakkim</i>
tahakküm	تَحْكُوم	<i>taḥakkum</i>
tahkim	تَحْكِيم ج تَحْكِيمَات	<i>taḥkîm</i>
tahkimat	تَحْكِيمَات م تَحْكِيم	<i>taḥkîmât; taḥkîm'in ç. biçimi</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 26 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 741-742).

2. “d-v-r: د و ر”

Arapçada bu ve buna benzer köklerin fiilleri, ortasında illet harfi bulunduğu için ecvef fiil diye isimlendirilir ve ortadaki “vav” harfi “elif” harfine dönüştürülerek “دار” “da:ra” şeklinde seslendirilir (Çörtü, 1997: 287-302). mazi - muzari - mastar sıralaması: “دار - يدور - دُوراً ودورناً” olan fiil, “دار حول العالم” cümlesinde: dünyanın etrafında “döndü” anlamında kullanılmıştır (Komisyon, 1988: 368). Bunun dışında farklı anlamları, çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: IV, 295-300). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
dair	دَائِر	<i>Dâir</i>
daire	دَائِرَة	<i>dâira</i>
dairevî	دَائِرَوِي	<i>dâiravî</i>
deveran, devran	دَوْرَان	<i>deverân, devrân</i>
devir	دَوْر	<i>devr</i>
devre	دَوْرَة	<i>devra</i>
devren	دَوْرًا	<i>devran</i>
devriye	دَوْرِيَّة	<i>devriyye</i>
diyar	دِيَار م دَار	<i>diyâr; dâr'm ç. biçimi</i>
edvar	أَدْوَار م دَوْر	<i>edvâr; devr'in ç. biçimi</i>
idare	إِدَارَة	<i>idâra</i>
idareten	إِدَارَةً	<i>idâraten</i>
idarî	إِدَارِي	<i>idârî</i>
medar	مَدَار	<i>medâr</i>
müdevver	مُدَوِّر	<i>mudevver</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

müdire	مُدِيرَة	<i>mudîra</i>
müdür	مُدِير	<i>mudîr</i>
müdüriyet	مُدِيرِيَّة	<i>mudîriyyet</i>
mütedair	مُتَدَائِر	<i>mutedâir</i>
tedvir	تَدْوِير	<i>tedvîr</i>
tedviren	تَدْوِيرًا	<i>tedvîran</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 29 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermîş, 2008: 748).

3. “ق و م: k-v-m”

Arapçada bu ve buna benzer köklerin fiilleri, ortasında illet harfi bulunduğu için ecvef fiil diye isimlendirilir ve ortadaki “vav” harfi “elif” harfine dönüştürülerek “قام” “ka:me” şeklinde seslendirilir (Çörtü, 1997: 287-302). mazi - muzari - mastar sıralaması: “قَامَ – يَقُومُ – قَوْمًا وَّقِيَامًا” olan fiil, “كَانَ جَالِسًا فَقَامَ” cümlesinde: oturmaktaydı “kalktı” anlamında kullanılmıştır (Komisyon, 1988: 1015). Bunun dışında farklı anlamları, çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: XII, 496-506). Türkçeye aşağıdaki kelime kalıplarıyla girmiştir:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
akvam	أَقْوَام م قَوْم	<i>aqvâm; kavm'in ç. biçimi</i>
ikame, ikamet	إِقَامَة	<i>ikâmet</i>
istikamet	إِسْتِقَامَة	<i>istikâmet</i>
kaim kaymakam	قَائِم	<i>kâim kâim-i maqâm</i>
kaime kayme	قَائِمَة	<i>kâime</i>
kamet	قَامَة	<i>kâmet</i>
kavim	قَوْم ج أَقْوَام	<i>kavm</i>
kavmî	قَوْمِي	<i>kavmî</i>
kavmiyat	قَوْمِيَّات م قَوْمِيَّة	<i>kavmiyyât; kavmiyye'nin ç. biçimi</i>
kavmiyet	قَوْمِيَّة ج قَوْمِيَّات	<i>kavmiyyet</i>
kayyum	قَيِّم	<i>kayyim</i>
kivam	قِيَام	<i>kivâm</i>
kıyam	قِيَام	<i>kıyâm</i>
kıyamet	قِيَامَة	<i>kıyâmet</i>
kıymet	قِيَمَة	<i>kîmet</i>
makam	مَقَام	<i>maqâm</i>
mukavemet	مُقَاوَمَة	<i>mukâvemet</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

mukavim	مَقَاوِم	<i>muḳâvim</i>
mukim	مُقِيم	<i>muḳîm</i>
müstakim	مُسْتَقِيم	<i>mustaḳîm</i>
takvim	تَقْوِيم	<i>taḳvîm</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 25 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 780).

4. “ع ر ض -r-d:”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “عَرَضَ - يَعْزُضُ - عَرَضًا” olan fiil, “عَرَضَ لَهُ أَمْرٌ” cümlesinde: Onun için bir durum “ortaya çıktı” anlamında kullanılmıştır (Komisyon, 1988: 832). Bunun dışında farklı anlamları, çeşitli kalıplarda ve değişik harf-i cerlerle kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: VII, 165-187). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
araz	عَرَضَ جَ أَعْرَاضٍ	<i>a'râḏ; 'araḏ'ın ç. biçimi</i>
arız	عَارِضٌ	<i>'ârîḏ</i>
arıza	عَارِضَةٌ	<i>'ârîḏa</i>
arızî	عَارِضِيٌّ	<i>'ârîḏî</i>
ariza	عَرِضَةٌ جَ عَوَارِضٍ	<i>'arîḏa</i>
aruz	عَرُوضٌ	<i>'arûḏ</i>
arz	عَرَضٌ	<i>'arḏ</i>
avarız	عَوَارِضٌ مَ عَرِضَةٌ	<i>'avârîḏ; 'ârîḏa'nın ç. biçimi</i>
ırz	عِرْضٌ	<i>'irḏ</i>
itiraz	إِعْتِرَاضٌ	<i>i'tirâḏ</i>
maruz	مَعْرُوضٌ	<i>ma'rûḏ</i>
maruzat	مَعْرُوضَاتٌ مَ مَعْرُوضَةٌ	<i>ma'rûḏât; ma'rûḏa'nun ç. biçimi</i>
muaraza	مُعَارِضَةٌ	<i>mu'ârâḏa</i>
muarız	مُعَارِضٌ	<i>mu'ârîḏ</i>
mutariza	مُعْتَرِضَةٌ	<i>mu'tarîḏa</i>
muteriz	مُعْتَرِضٌ	<i>mu'terîḏ</i>
taarruz	تَعَرُّضٌ	<i>ta'arruḏ</i>
tariz	تَغْرِيبٌ	<i>ta'rîḏ</i>
tearuz	تَعَارُضٌ	<i>te'ârûḏ</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 21 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 768).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

5. “m-l-k: م ل ك”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “مَلَكَ - يَمْلِكُ - مُلْكًا” olan fiil, “sahip oldu, güç yetirdi” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 1150). Bunun dışında farklı anlamları, çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: X, 491-497). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
emlâk	أَمْلاك م مَلِك	<i>emlâk; mülk'ün ç. biçimi</i>
istimlâk	إِسْتِمْلَاك	<i>istimlâk</i>
malik	مَالِك	<i>mâlik</i>
malikiyet	مَالِكِيَّة	<i>mâlikiyyet</i>
melâike	مَلَائِكَة م مَلِك	<i>melâike; melek'in ç. biçimi</i>
melek	مَلِك ج مَلَائِكَة	<i>melek</i>
meleke	مَلِكَة	<i>meleke</i>
melekût	مَلَكُوت	<i>melekût</i>
melik	مَلِك	<i>melik</i>
melike	مَلِكَة	<i>melike</i>
memalik	مَمَالِك م مَلِكَة	<i>memâlik; memleket'in ç. biçimi</i>
memleket	مَمْلَكَة ج مَمَالِك	<i>memleket</i>
memlûk	مَمْلُوك	<i>memlûk</i>
mülk	مُلْك ج أَمْلاك	<i>mulk</i>
mülkî	مُلْكِي	<i>mulkî</i>
mülkiye, mülkiyet	مُلْكِيَّة	<i>mulkiyye, mulkiyyet</i>
müstemeleke	مُسْتَمْلَكَة	<i>mustemeleke</i>
temellük	تَمَلُّك	<i>temellük</i>
temlik	تَمْلِيك	<i>temlîk</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 21 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermîş, 2008: 787).

6. “h-v-l: ح و ل”

Arapçada bu ve buna benzer köklerin fiilleri, ortasında illet harfi bulunduğu için ecvef fiil diye isimlendirilir ve ortadaki “vav” harfi “elif” harfine dönüştürülerek “حال” “ha:le” şeklinde seslendirilir (Çörtü, 1997: 287-302). mazi - muzari - mastar sıralaması: “حَالَ - يَحُولُ - حَوْلًا” olan fiil, “حال الحول” cümlesinde: sene “tamamlandı” anlamında kullanılmıştır. “değiştirdi, engel oldu” anlamları da bulunmaktadır (Komisyon, 1988: 365). Bunun dışında farklı anlamları, çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: XI, 184-196). Türkçeye aşağıdaki kelime kalıplarıyla girmiştir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
ahval	أحوال م حال	<i>aḥvâl; ḥâl'in ç. biçimi</i>
hail	حائل	<i>ḥâil</i>
hâl	حال ج أحوال	<i>ḥâl</i>
hâlâ, hâlen	حالاً	<i>ḥâlâ, ḥâlen</i>
hâlet	حالة	<i>ḥâlet</i>
havale	حوالة	<i>ḥavâle</i>
havali	حوالي	<i>ḥavâlî</i>
havi	حول	<i>ḥavî</i>
hile	حيلة	<i>ḥîle</i>
ihale	إحالة	<i>iḥâle</i>
istihale	استيحالة	<i>istiḥâle</i>
muhal	مُحال	<i>muḥâl</i>
muhavvil	مُحوّل	<i>muḥavvil</i>
muhavvile	مُحوّلة	<i>muḥavvile</i>
mütehavvil	مُتحوّل	<i>muteḥavvil</i>
tahavvül	تحوّل	<i>taḥavvul</i>
tahvil	تحويل ج تحويلات	<i>taḥvîl</i>
tahvilât	تحويلات م تحويل	<i>taḥvîlât; taḥvîl'in ç. biçimi</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 22 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 743).

7. “عرَف: -r-f-”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “عرَف - يَعْرِفُ - مَعْرِفَةٌ وَعِرْفَانًا” olan fiil, “bildi, idrak etti” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 834). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: IX, 236-243). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
Araf	أعراف م عُرْف	<i>a‘râf</i>
Arafat	عَرَافَات	<i>‘arafât</i>
arefe, arife	عَرَفَةٌ	<i>‘arafe</i>
arif	عَارِف	<i>‘ârif</i>
irfan	عِرْفَان	<i>‘irfân</i>
itiraf	إِعْتِرَاف	<i>i‘tirâf</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

maarif	مَعَارِف م مَعْرِفَة	<i>ma'ârif; ma'rifet'in ç. biçimi</i>
marifet	مَعْرِفَة ج مَعَارِف	<i>ma'rifet</i>
maruf	مَعْرُوف	<i>ma'rûf</i>
marufiyet	مَعْرُوفِيَّة	<i>ma'rûfiyyet</i>
muarefe	مُعَارَفَة	<i>mu'ârafe</i>
mütearife	مُتَعَارِفَة	<i>mute'ârife</i>
örf	عُرْف	<i>'urf</i>
örfen	عُرْفًا	<i>'urfen</i>
örfî	عُرْفِي	<i>'urfi</i>
tarif	تَعْرِيف	<i>ta'rif</i>
tarife	تَعْرِيفَة	<i>ta'rife</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 28 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 768).

8. “ع ل م: -l-m: ”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “عِلْمٌ - يَعْلَمُ - عَلِمًا” olan fiil, “bildi” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 860). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: XII, 416-422). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
alâmet	عَلَامَة	<i>'alâmet</i>
alem	عَالَم	<i>'alem</i>
âlem	عَالَم	<i>'âlem</i>
alim	عَالِم ج عُلَمَاء	<i>'âlim</i>
allâme	عَلَامَة	<i>'allâme</i>
ilâm	إِعْلَام	<i>i'lâm</i>
ilim	عِلْم ج عُلُوم	<i>'ilm</i>
ilmî	عِلْمِي	<i>'ilmî</i>
ilmiye	عِلْمِيَّة	<i>'ilmiyye</i>
malûm	مَعْلُوم ج مَعْلُومَات	<i>ma'lûm</i>
malûmat	مَعْلُومَات م مَعْلُوم	<i>ma'lûmât; ma'lûm'un ç. biçimi</i>
muallim	مُعَلِّم	<i>mu'allim</i>
muallime	مُعَلِّمَة	<i>mu'allime</i>
talim	تَعْلِيم ج تَعْلِيمَات	<i>ta'lîm</i>
talimat	تَعْلِيمَات م تَعْلِيم	<i>ta'lîmât; ta'lîm'in ç. biçimi</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

ulema	عُلَمَاء م عَالِم	'ulemâ'; 'âlim'in ç. biçimi
ulûm	عُلُوم م عِلْم	'ulûm; 'ilm'in ç. biçimi

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 21 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 770).

9. “n-z-r: ن ظ ر”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “نَظَرَ - يَنْظُرُ - نَظْرًا” olan fiil, “baktı” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 1205). Bunun dışında çeşitli kalıplarda ve farklı harf-i cer ve zarflarla kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: V, 215-220). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
intizar	اِنْتِظَار	<i>intizâr</i>
manzara	مَنْظَرَة	<i>manzara</i>
muntazar	مُنْتَظِر	<i>muntazar</i>
muntazir	مُنْتَظِر	<i>muntazir</i>
münazara	مُنَازَرَة	<i>munâzara</i>
mütenazir	مُنْتَظِر	<i>mutenâzir</i>
nazar	نَظَر	<i>nazar</i>
nazaran	نَظْرًا	<i>nažaran</i>
nazarî	نَظْرِي	<i>nažarî</i>
nazariyat	نَظَرِيَّات م نَظْرِيَّة	<i>nažariyyât; nažariyye'nin ç. biçimi</i>
nazariye	نَظْرِيَّة ج نَظْرِيَّات	<i>nažariyye</i>
nazir	نَاطِر	<i>nâzir</i>
nazir	نَظِير	<i>nažir</i>
nazire	نَظِيرَة	<i>nažira</i>
nezaret	نَظَارَة	<i>nežârat</i>
tanzir	تَنْظِير	<i>tanžir</i>
tenazur	تَنْاطِر	<i>tenâzur</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 17 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 790).

10. “c-m-: ج م ع”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “جَمَعَ - يَجْمَعُ - جَمْعًا” olan fiil, “*جمع مالا*” cümlesinde: mal “topladı” anlamında kullanılmıştır (Komisyon, 1988: 260). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: VII, 53-60). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
cami	جامع	<i>câmi'</i>
camia	جامعة	<i>câmi'a</i>
cem	جمع	<i>cem'</i>
cemaat	جماعة	<i>cemâ'at</i>
cem'an	جمعا	<i>cem'an</i>
ceci	جمع	<i>cem'</i>
ceciyet	جمعيّة	<i>cem'ıyyet</i>
cima	جماع	<i>cimâ'</i>
cuma	جمعة	<i>cum'a</i>
icma	إجماع	<i>icmâ'</i>
içtima	إجتماع	<i>ictimâ'</i>
içtimaî	اجتماعي	<i>ictimâ'î</i>
içtimaiyat	اجتماعيات م اجتماعية	<i>ictimâ'ıyyât; ictimâ'î'nin ç. biçimi</i>
mecmu	مجموع	<i>mecmû'</i>
mecmua	مجموعة	<i>mecmû'a</i>
mücamaa	مجامعة	<i>mucâma'a</i>
tecemmu	تجمع	<i>tecemmu'</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 17 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermîş, 2008: 741-742).

11. “ح ر م: *h-r-m*”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “حَرَمَ - يَحْرُمُ - حَرْمًا” olan fiil, “حَرَمْنَا الظُّرُوفَ حَيَاةَ الاسْتِقْرَارِ” cümlesinde: “engelledi” anlamında kullanılmıştır (Komisyon, 1988: 310). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: XII, 119-130). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
haram	حَرَام	<i>ḥarâm</i>
harami	حَرَامِي	<i>ḥarâmî</i>
harem	حَرَم	<i>ḥaram</i>
harim	حَرِيم	<i>ḥarîm</i>
hürmet	حُرْمَةٌ	<i>ḥurmet</i>
hürmeten	حُرْمَةً	<i>ḥurmeten</i>
ihram	إِحْرَام	<i>iḥrâm</i>
ihtiram	إِحْتِرَام	<i>iḥtirâm</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

mahrama	مَحْرَمَةٌ	<i>maḥrame</i>
mahrem	مَحْرَم	<i>maḥram</i>
mahremiyet	مَحْرَمِيَّة	<i>maḥramiyye</i>
mahrum	مَحْرُوم	<i>maḥrûm</i>
mahrumiyet	مَحْرُومِيَّة	<i>maḥrûmiyyet</i>
muharrem	مُحَرَّم	<i>muḥarram</i>
muhterem	مُحْتَرَم	<i>muḥteram</i>
tahrim	تَحْرِيم	<i>taḥrîm</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 17 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 739-740).

12. “ح ق ق: *h-k-k*”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “حَقٌّ - يَحُقُّ - حَقًّا” olan fiil “doğru oldu, doğruladı” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 336). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: X, 49-58). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
elhak Hak	الْحَقَّ	<i>el-ḥaḥḥ</i>
hak (I)	حَقَّ جِ حُقُوق	<i>ḥaḥḥ</i>
hakikat	حَقِيقَةٌ	<i>ḥaḥḥîkat</i>
hakikaten	حَقِيقَةً	<i>ḥaḥḥîkaten</i>
hakikî	حَقِيقِي	<i>ḥaḥḥîkî</i>
hakkaniyet	حَقَائِيَّة	<i>ḥaḥḥâniyyet</i>
hukuk	حُقُوق مِ حَقِّ	<i>ḥuḥûḥ; ḥaḥḥ'in ç. biçimi</i>
hukuken	حُقُوقًا	<i>ḥuḥûḥkan</i>
hukukî	حُقُوقِي	<i>ḥuḥûḥkî</i>
istihkak	اِسْتِحْقَاق	<i>istiḥḥâḥ</i>
muhakkak	مُحَقِّق	<i>muḥaḥḥaḥḥ</i>
muhakkik	مُحَقِّق	<i>muḥaḥḥkîḥ</i>
muhik	مُحَقِّق	<i>muḥiḥḥ</i>
müstahak	مُسْتَحَقَّ	<i>mustaḥaḥḥ</i>
tahakkuk	تَحَقُّق	<i>taḥaḥḥuk</i>
tahkik	تَحْقِيق جِ تَحْقِيقَات	<i>taḥḥîḥ</i>
tahkikat	تَحْقِيقَات مِ تَحْقِيق	<i>taḥḥîḥât; taḥḥîḥ'in ç. biçimi</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 18 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 741-742).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

13. “خ ص ص: *h-ş-ş*”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “*خَصَّ - يُخَصُّ - خَصٌّ وَخُصُوصًا*” olan fiil “özel oldu” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 399). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: VII, 24-26). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
has	خَاصَّ جِ خَوَاصِّ	<i>hâşş</i>
hasiyet	خَاصِيَّة	<i>hâşşiyet</i>
hasşa	خَاصَّة	<i>hâşşa</i>
hassaten	خَاصَّةً	<i>hâşşaten</i>
havas	خَوَاصِّ مِ خَاصِّ	<i>havâşş; hâşş'in ç. biçimi</i>
bahusus husus	خُصُوص	<i>huşûş</i>
hususî	خُصُوصِي	<i>huşûşî</i>
hususiyet	خُصُوصِيَّة	<i>huşûşiyet</i>
ihtisas (II)	إِخْتِصَاص	<i>ih̄tişâş</i>
mahsus (I)	مُخَّصَّوص	<i>mahşûş</i>
mahsusen	مُخَّصَّوصًا	<i>mahşûşan</i>
muhassas	مُخَّصَّص	<i>muhaşşaş</i>
muhassasat	مُخَّصَّصَات مِ مُخَّصَّصَات	<i>muhaşşaşât; muhaşşaş'in ç. biçimi</i>
mütehassıs	مُتَخَّصَّص	<i>mutehaşşıs</i>
tahsis	تَخَّصِيص جِ تَخَّصِيصَات	<i>tahtşîş</i>
tahsisat	تَخَّصِيصَات مِ تَخَّصِيص	<i>tahtşîşât; tahtşîş'in ç. biçimi</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 18 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermîş, 2008: 744).

14. “س ل م: *s-l-m*”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “*سَلَّمَ - يُسَلِّمُ - سَلَامَةٌ*” olan fiil, “*لَمْ يَسَلِّمْ مِنَ الْحَرِيقِ سِوَى مَنْزِلٍ وَاحِدٍ*” cümlesinde: yangından sadece bir ev “kurtuldu” anlamında kullanılmıştır (Komisyon, 1988: 637). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: XII, 289-300). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
İslâm	إِسْلَام	<i>islâm</i>
İslâmî	إِسْلَامِي	<i>islâmî</i>
İslâmiyet	إِسْلَامِيَّة	<i>islâmiyyet</i>
müselle	مُسَلِّم	<i>musellem</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

müsellim	مُسَلِّم	<i>musellim</i>
Müslim	مُسْلِم	<i>muslim</i>
salim	سَالِم	<i>sâlim</i>
salimen	سَالِمًا	<i>sâlimen</i>
selâm	سَلَام	<i>selâm</i>
selâmet	سَلَامَةٌ	<i>selâmet</i>
selim	سَلِيم	<i>selîm</i>
selleme hüselâm	سَلَمَةُ السَّلَام	selleme hüselâm
tesellüm	تَسَلُّم	tesellüm
teslim	تَسْلِيمَات	<i>teslîm</i>
teslimat	تَسْلِيمَات م تَسْلِيم	<i>teslîmât; teslîm'in ç. biçimi</i>
teslimiyet	تَسْلِيمِيَّة	<i>teslîmiyyet</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 18 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermîş, 2008: 756).

15. “z-h-r: ظ ه ر”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “ظَهَرَ - يَظْهَرُ - ظُهُورًا” olan fiil, “ortaya çıktı” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 811). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: IV, 520-529). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
izhar	إِظْهَار	<i>izhâr</i>
mazhar	مَظْهَر	<i>mazhar</i>
mazhariyet	مَظْهَرِيَّة	<i>mazhariyyet</i>
müzahir	مُظَاهِر	<i>muẓâhir</i>
müzaheret	مُظَاهِرَةٌ	<i>muẓâherat</i>
tezahür	تَظَاهُر ج تَظَاهِرَات	<i>tezâhur</i>
tezahürat	تَظَاهِرَات م تَظَاهِر	<i>tezâhurât; tezâhur'un ç. biçimi</i>
zağara	ظِهَارَةٌ	<i>zihâra</i>
zahir (I)	ظَاهِر ج ظَوَاهِر	<i>zâhir</i>
zahir (II)	ظَهِير	<i>zahîr</i>
zahiren	ظَاهِرًا	<i>zâhîran</i>
zahirî	ظَاهِرِي	<i>zâhîrî</i>
zevahir	ظَوَاهِر م ظَاهِر	<i>zevâhir; zâhir'in ç. biçimi</i>
zuhur	ظُهُور ج ظُهُورَات	<i>zuhûr</i>
zuhurat	ظُهُورَات م ظُهُور	<i>zuhûrât; zuhûr'un ç. biçimi</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

zuhûrî	ظُهُورِي	zuhûrî
--------	----------	--------

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 16 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 766).

16. “ع م ل: -m-l-”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “عَمَلٌ - يَعْمَلُ - عَمَلًا” olan fiil, “bilinçli olarak yaptı” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 867). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: XI, 474-478). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
amal	أَعْمَالٌ مِ عَمَلٍ	a‘mâl; ‘amel’in ç. biçimi
amel	عَمَلٌ جِ أَعْمَالٍ	‘amel
amele	عَمَلَةٌ مِ غَامِلٍ	‘amele; ‘âmil’in ç. biçimi
amelî	عَمَلِي	‘amelî
ameliyat	عَمَلِيَّاتٌ مِ عَمَلِيَّةٍ	‘ameliyyât; ameliyye’nin ç. biçimi
ameliye	عَمَلِيَّةٌ جِ عَمَلِيَّاتٍ	‘ameliyye
amil	غَامِلٌ جِ عَمَلَةٍ	‘âmil
imal	إِعْمَالٌ جِ إِعْمَالَاتٍ	i‘mâl
imalât	إِعْمَالَاتٌ مِ إِعْمَالٍ	i‘mâlât; i‘mâl’in ç. biçimi
istimal	إِسْتِعْمَالٌ	isti‘mâl
mamul	مَعْمُولٌ جِ مَعْمُولَاتٍ	ma‘mûl
mamulât	مَعْمُولَاتٌ مِ مَعْمُولَةٍ	ma‘mûlât; ma‘mûl’ün ç. biçimi
muamelât	مُعَامَلَاتٌ مِ مُعَامَلَةٍ	mu‘âmelât; mu‘âmele’nin ç. biçimi
muamele	مُعَامَلَةٌ جِ مُعَامَلَاتٍ	mu‘âmele
müstamel	مُسْتَعْمَلٌ	musta‘mel
teamül	تَعَامُلٌ	te‘âmul

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 16 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 771).

17. “ق ب ل: -k-b-l-”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “قَبِلَ - يَقْبَلُ - قَبُولًا” olan fiil, “قبل الهدية” cümlesinde aynen Türkçeye geçmiş manasıyla “kabul etti” anlamında kullanılmıştır (Komisyon, 1988: 964). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: XI, 536-547). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
ikbal	إِقْبَال	<i>ikbâl</i>
istikbal	إِسْتِقْبَال	<i>istikbâl</i>
kabala	قَبَالَة	<i>kabâle</i>
kabil	قَابِل	<i>qâbil</i>
kabile (I)	قَابِلَة	<i>qâbile</i>
kabile (II)	قَبِيلَة	<i>qâbile</i>
kabiliyet	قَابِلِيَّة	<i>qâbiliyyet</i>
Kabul	قَبُول	<i>qabûl</i>
kible	قِبْلَة	<i>qible</i>
makbul	مَقْبُول	<i>maqbûl</i>
mukabele	مُقَابَلَة	<i>muqâbele</i>
mukabil	مُقَابِل	<i>muqâbil</i>
müstakbel	مُسْتَقْبَل	<i>mustakbel</i>
mütekabil	مُتَقَابِل	<i>mutekâbil</i>
mütekabiliyet	مُتَقَابِلِيَّة	<i>mutekâbiliyyet</i>
tekabül	تَقَابُل	<i>tekâbül</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 17 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 777).

18. “ح س ب: *h-s-b*”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “حَسِبَ - يَحْسِبُ - حِسَابًا وَحِسَابًا” olan fiil, “saydı, hesap etti; zannetti” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 313). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: I, 310-317). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
hasbelkader	حَسْبُ الْقَدَر	<i>hasb-el-ğader</i>
hasbetenillâh	حَسْبُهُ لِلَّهِ	<i>hasbeten li-İllâh</i>
hasbîhâl	حَسْبُ حَال	<i>hasb-i hâl</i>
hasbî	حَسْبِي	<i>hasbî</i>
hasbinallah	حَسْبُنَا اللَّهُ	<i>hasbü-nâ-İllâh</i>
hasep	حَسَب	<i>haseb</i>
hesabî	حِسَابِي	<i>hisâbî</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

hesap	حِسَاب	<i>ḥisâb</i>
ihtisap	إِحْتِسَاب	<i>iḥtisâb</i>
mahsuben	مَحْسُوبًا	<i>maḥsûben</i>
mahsup	مَحْسُوب	<i>maḥsûb</i>
muhasebat	مُحَاسِبَات م مُحَاسِبَة	<i>muḥâsebât; muḥâsebe'nin ç. biçimi</i>
muhasebe	مُحَاسِبَة ج مُحَاسِبَات	<i>muḥâsebe</i>
muhasip	مُحَاسِب	<i>muḥâsib</i>
muhtesip	مُحْتَسِب	<i>muḥtesib</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 15 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 740).

19. “ḥ-m-l: ح م ل”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “حَمَلَ - يَحْمِلُ - حَمْلًا وَحَمْلَةً” olan fiil, “taşıdı; hücum etti” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 353). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: XI, 174-182). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
hamal	حَمَال	<i>ḥammâl</i>
hamaliye	حَمَالِيَّة	<i>ḥammâliyye</i>
hamil	حَامِل	<i>ḥâmil</i>
hamile	حَامِلَة	<i>ḥâmile</i>
hamilen	حَامِلًا	<i>ḥâmilen</i>
hamla hamle	حَمْلَة	<i>ḥamle</i>
hamule	حَمُولَة	<i>ḥamûle</i>
ihtimal	إِحْتِمَال	<i>iḥtimâl</i>
ihtimalî	إِحْتِمَالِي	<i>iḥtimâlî</i>
mahmul	مَحْمُول	<i>maḥmûl</i>
muhtemel	مُحْتَمَل	<i>muḥtemel</i>
muhtemelen	مُحْتَمَلًا	<i>muḥtemelen</i>
mütehammil	مُتَحَمِّل	<i>muteḥammil</i>
tahammül	تَحْمُل	<i>taḥammul</i>
tahmil	تَحْمِيل	<i>taḥmîl</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 18 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermiş, 2008: 742).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

20. “v-l-d: و ل د”

Arapçadaki mazi - muzari - mastar sıralaması: “وَلَدَ - يَلِدُ - وِلَادَةٌ وَمَوْلِدًا” olan fiil, “doğurdu” anlamında kullanılmaktadır (Komisyon, 1988: 1331). Bunun dışında çeşitli kalıplarda kullanımları mevcuttur (İbn Manzûr, 1990: III, 467-470). Türkçede aşağıdaki kelime kalıplarıyla kullanılmaktadır:

Türkçe yazımı	Arapça yazımı	Transkripsiyonlu yazımı
evlâdiyelik	أَوْلَادِيَّة	<i>evlâdiyye + T. -lik</i>
evlât	أَوْلَاد م وُلْد	<i>evlâd; veled'in ç. biçimi</i>
mevlit	مَوْلِد	<i>mevlid</i>
mevlût	مَوْلُود	<i>mevlûd</i>
milâdî	مِيلَادِي	<i>mîlâdî</i>
milât	مِيلَاد	<i>mîlâd</i>
mütevellit	مُتَوَلِّد	<i>mutevellid</i>
müvellit	مُؤَلِّد	<i>muvellid</i>
tevellüt	تَوَلُّد	<i>tevellüd</i>
tevlit	تَوَلِّد	<i>tevlid</i>
valide	وَالِدَة	<i>vâlîde</i>
velâdet	وِلَادَة	<i>vilâdet</i>
velet	وَلَد ج أَوْلَاد	<i>veled</i>
velût	وَلُود	<i>velûd</i>
vilâdî	وِلَادِي	<i>vilâdî</i>

Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğünde bu köke ait 15 madde başı kelime gösterilmiştir (Ermîş, 2008: 797).

IV. Kelimelerdeki Morfolojik Çeşitlilik

Yukarıdaki tablolarda verdiğimiz yirmi Arapça kökten türeyen üç yüzü aşkın kelime kalıbının aşağıdaki morfolojik kalıplarda yoğunlaştığı görülmektedir.

A. Mastar Kalıpları

Mastar kalıpları, buradaki kelime çeşitleri içinde en fazla örneği olan kelime grubu olarak tespit edilmiştir. Türkçedeki bütün Arapça kaynaklı kelimeler içinde de mastar kalıpları birinci sırayı almaktadır (Ermîş, 2012: 206). Mastar kalıpları da kendi içinde şu gruplar altında görülmektedir:

1. Mezîd (türemiş) Mastarlar

Mastar kalıpları içinde en fazla örneğine rastlanan kelime çeşidi mezîd (türemiş) mastarlardır. Bu mastar çeşitleri de, örneklerinin çokluğuna göre sıralanarak aşağıdaki başlıklar altında gösterilmiştir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

a. Tef'îl Babı

Mezîd (türemiş) mastar kalıpları içinde en çok bu babın örnekleri görülmektedir. Bu örneklerden, günlük hayatta da çok kullanılan üç örneği mazi-muzari-mastar sıralamasıyla tabloda vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz:

Türkçedeki imla	mastar	muzari	Mazi
tahsis	تَخْصِصُ	يُخَصِّصُ	خَصَّصَ
talim	تَعْلِيمُ	يُعَلِّمُ	عَلَّمَ
teslim	تَسْلِيمُ	يُسَلِّمُ	سَلَّمَ

Yukarıdaki tabloda verdiğimiz kelimelerden başka şu kelimeler de Tef'îl babının Türkçedeki örnekleri içindedir:

tahkik, tahkim, tahmil, tahrir, tahvil, takvim, tanzir, tarîf, tariz, tedvir, temlik, tevlit.

Verdiğimiz bu kelimelerden bir kısmının Türkçe “etmek” yardımcı fiiliyle Türkçe söz varlığı içinde fiil olarak kullanıldığı görülmektedir. *Tahkik etmek, tahsis etmek, teslim etmek, tarîf etmek, ...vb.* fiiller Türkçenin Arapça mastar kalıplarından kazandığı fiiller arasında yerini almaktadır.

b. İf'âl Babı

Bu babın örneklerinden, günlük hayatta çok kullanılan üç kelimenin mazi-muzari-mastar sıralaması:

Türkçedeki imla	mastar	muzari	Mazi
idare	إِدَارَةٌ	يُدِيرُ	أَدَارَ
ikamet	إِقَامَةٌ	يُقِيمُ	أَقَامَ
imal	إِعْمَالٌ	يُعْمَلُ	أَعْمَلَ

Yukarıdaki tabloda verdiğimiz kelimelerden başka şu kelimeler de if'âl babının Türkçedeki örnekleri içindedir:

icma, ihale, ihram, ikame, ikbal, ilâm, İslâm, izhar.

Verdiğimiz bu kelimelerden bir kısmının Türkçe “etmek” yardımcı fiiliyle Türkçe söz varlığı içinde fiil olarak kullanıldığı görülmektedir. *idare etmek, ikamet etmek, imal etmek, izhar etmek, ...vb.* fiiller bunlardandır.

c. Mufâ'ale Babı

Bu babın örneklerinden, günlük hayatta çok kullanılan üç kelimenin mazi-muzari-mastar sıralaması:

Türkçedeki imla	mastar	muzari	Mazi
muamele	مُعَامَلَةٌ	يُعَامَلُ	عَامَلَ
muhakeme	مُحَاكَمَةٌ	يُحَاكَمُ	حَاكَمَ
mukavemet	مُقَاوَمَةٌ	يُقَاوَمُ	قَاوَمَ

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Yukarıdaki tabloda verdiğimiz kelimelerden başka şu kelimeler de Mufâ‘ale **babının Türkçedeki örnekleri içindedir:**

muaraza, muarefe, muhasebe, mukabele, mücamaa, münazara, müzaheret.

Verdiğimiz bu kelimelerden bir kısmının Türkçe “etmek, yapmak, göstermek, yürütmek” gibi fiillerle birleşerek Türkçe söz varlığı içinde birleşik fiil olarak kullanıldığı görülmektedir. *muhakeme etmek, muhakeme yürütmek, mukavemet etmek, mukavemet göstermek, muamele etmek, mukabele etmek, ...vb.* fiiller bunlardır.

d. Tefa‘ul Babı

Bu babın örneklerinden, günlük hayatta çok kullanılan üç kelimenin mazi-muzari-mastar sıralaması:

Türkçedeki imla	mastar	muzari	Mazi
tahakkuk	تَحَقَّقُ	يَتَحَقَّقُ	تَحَقَّقَ
tahakküm	تَحَكَّمُ	يَتَحَكَّمُ	تَحَكَّمَلَ
tahammül	تَحَمَّلُ	يَتَحَمَّلُ	تَحَمَّلَ

Yukarıdaki tabloda verdiğimiz kelimelerden başka şu kelimeler de Tefa‘ul **babının Türkçedeki örnekleri içindedir:**

taarruz, tahavvül, tecemmu, temellük, tesellüm, tevellüt.

Verdiğimiz bu kelimelerden bir kısmı, Türkçe “etmek, ettirmek” gibi fiillerle birleşerek Türkçe söz varlığı içinde birleşik fiil olarak kullanılmaktadır. *tahakküm etmek, tahakkuk etmek-ettirmek, tahammül etmek, taarruz etmek, ...vb.* fiiller bunlardır.

e. İfti‘âl Babı

Bu babın örneklerinden, günlük hayatta çok kullanılan üç kelimenin mazi-muzari-mastar sıralaması:

Türkçedeki imla	mastar	muzari	Mazi
ihtimal	اِحْتِمَال	يَحْتَمِلُ	اِحْتَمَلَ
itiraf	اِعْتِرَاف	يَعْتَرِفُ	اِعْتَرَفَ
itiraz	اِعْتِرَاض	يَعْتَرِضُ	اِعْتَرَضَ

Yukarıdaki tabloda verdiğimiz kelimelerden başka şu kelimeler de İfti‘âl **babının Türkçedeki örnekleri içindedir:**

içtima, ihtiram, ihtisap, ihtisas (II), intizar.

Verdiğimiz bu kelimelerden bir kısmının Türkçe “vermek, etmek, yapmak” gibi fiillerle birleşerek Türkçe söz varlığı içinde birleşik fiil olarak kullanıldığı görülmektedir. *ihtimal vermek-vermemek, itiraf etmek, itiraz etmek, ihtisas yapmak, ...vb.* fiiller bunlardır.

f. İstif‘âl Babı

Bu babın örneklerinden, günlük hayatta çok kullanılan üç kelimenin mazi-muzari-mastar sıralaması:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Türkçedeki imla	mastar	muzari	Mazi
istikamet	اِسْتِقَامَة	يَسْتَقِيمُ	اِسْتَقَامَ
istikbal	اِسْتِقْبَال	يَسْتَقْبِلُ	اِسْتَقْبَلَ
istimlâk	اِسْتِغْلَاك	يَسْتَمْلِكُ	اِسْتَمْلَكَ

Yukarıdaki tabloda verdiğimiz kelimelerden başka şu kelimeler de İstif'âl babının Türkçedeki örnekleri içindedir:

istihale, istihkak, istihkâm, istimal.

Verdiğimiz bu kelimelerden bir kısmının Türkçe “vermek, etmek” gibi fiillerle birleşerek Türkçe söz varlığı içinde birleşik fiil olarak kullanıldığı görülmektedir. *istikamet vermek, istikbal etmek, istimlâk etmek, istihale etmek, istimal etmek ...vb.* fiiller bunlardandır.

g. Tefâ‘ul Babı

Bu babın örneklerinden üç kelimenin mazi-muzari-mastar sıralaması:

Türkçedeki imla	mastar	muzari	Mazi
teamül	تَعَامَل	يَسْتَقِيمُ	اِسْتَقَامَ
tekabül	تَقَابُل	يَسْتَقْبِلُ	اِسْتَقْبَلَ
tezahür	تَطَاهُر	يَسْتَمْلِكُ	اِسْتَمْلَكَ

Yukarıdaki tabloda verdiğimiz kelimelerden başka “*tearuz, tenazur*” kelimeleri de Tefâ‘ul babının Türkçedeki örnekleri içindedir:

Bunlardan bazılarının Türkçe “etmek” fiiliyle birleşerek birleşik fiil oluşturduğu görülmektedir: *tekabül etmek, tezahür etmek, istihale etmek, istimal etmek ...vb.*

2. Mücerred (türememiş) Mastarlar

İnceleme konusu yaptığımız köklere ait mücerred (türememiş) mastar kalıpları yaklaşık olarak mezîd (türemiş) mastar kalıplarının yarısı kadar bulunmaktadır. Aslında Arapçada mücerred (türememiş) mastar kalıpları fiiline göre belirli bir kural dahilinde gelmez. Bunlar semaidir; sözlüklerden öğrenilir ve ezberlenir. Bu incelememizde de aşağıdaki vezinlerde mastar kalıpları görülmüştür:

Fi‘le Vezni: *hikmet, hile, kible, kıymet.*

Fi‘âl Vezni: *kıyam, kıyam, cima, hesap* (Türkçede “i” “e” sesine dönüştürülmüştür).

Fa‘l Vezni: *arz, cem, devir, elhak - Hak.*

Fu‘l Vezni: *hüküm, mülk, örf.*

Fa‘le Vezni: *devre, hamle.*

Fe‘al Vezni: *nazar, amel.*

Fe‘âl Vezni: *haram, selâm.*

Fe‘âle Vezni: *nezaret, selâmet.*

Örneğini bulduğumuz diğer mastar kalıpları da şunlardır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Fa‘lân, Fu‘ûle, Fu‘le, Fi‘l, Fi‘lân, Fe‘ûl, Mimli Master, Fu‘ûl: *devran, hükûmet, hürmet, ilim, irfan, kabul, marifet, zuhur.*

Yukarıdaki mücerred (türememiş) master kalıpları içinde de Türkçe fiillerle birleşerek birleşik fiil oluşturan master kalıpları bulunmaktadır:

Hile yapmak, kıvamını bulmak, hesap etmek, arz etmek, devir açmak, devretmek, hak etmek, hak kazanmak, hükmetmek, hüküm giymek, hüküm sürmek, hüküm vermek, hüküm yemek, hükme varmak, hükmü geçmek, hamle yapmak, nazar değmek, nazara gelmek, amel etmek, selam almak, selam çakmak, selam durmak, selam etmek, selam yollamak, selam söylemek, selam vermek, nezarete almak, nezaret etmek, ...vb.

B. İsm-i Fâ‘iller

İsm-i fâil kalıpları, mastarlardan sonra ikinci sırayı almaktadır. Bunların da mücerred (türememiş) fiillerden ve mezîd (türemiş) fiillerden türemiş kalıpları bulunmaktadır.

1. Mücerred (türememiş) Fiillerden Türeyenler

Arapçada mücerred (türememiş) fiillerden ism-i fa‘il anlamı taşıyan kelime kalıplarını türetmek, fiili “fâ‘il: فاعل” kalıbına sevk etmekle olur:

حکم ← حاکم: **hâkim** علم ← عالم: **alim**

Müennes (dişil) anlam ifade etmek için söz konusu kalıba yuvarlak “te: ة” eklenir:

حمل ← حاملة: **hamile** ولد ← والدة: **valide**

Mücerred (türememiş) fiillerden ism-i fâ‘il kalıbındaki diğer kelimeler de şunlardır:

amil, arız, arıza, arif, cami, camia, dair, daire, hail, hamil, kabil, kaim, malik, nazır, salim, zahir.

Arapçada “fe‘‘âl: فَعَّال”, “fe‘‘âle: فَعَّالَةٌ”, “fe‘‘ûl: فَعُول” vezinleri mübalağalı ism-i fâ‘il vezinleridir. İncelediğimiz kelimeler içinde bu vezinlerden geçmiş kelimeler de bulunmaktadır:

حمل ← حمّال: **hamal** علم ← علامة: **allâme** ولد ← ولود: **velût**

2. Mezîd (türemiş) Fiillerden Türeyenler

Arapçada mezîd (türemiş) fiillerden ism-i fâ‘il manalı kelime türetmek için fiilin muzari sigası kullanılır. Muzarilik harfinin yerine dammeli bir “mim: م” harfi getirilip sondan bir önceki harf kesralanır:

أسلم ← يُسَلِّم ← مُسَلِّم: **Müslim** حاسب ← يُحَاسِب ← مُحَاسِب: **muhasip**

Mezîd (türemiş) fiillerden ism-i fâ‘il kalıbındaki diğer kelimeler de şunlardır:

müdire, müdür, mukim, muntazır, müstakim, mukavim, muarız, müzahir, mukabil, mütedair, muteriz, mütehavvil, mütearife, mütenazır, mütekabil, muhtesip, mütehammil, mütevellit, muhavvil, muhavvile, muallim, muallime, muhakkik, mütehasıs, müsellim, müvellit.

C. Çoğul Kalıpları

Çoğul kalıpları, İsm-i fâil kalıplarından sonra üçüncü sırayı almaktadır. Bunların da düzenli (sâlim) ve düzensiz (mükesser) kalıpları bulunmaktadır. Çoğul kalıpların düzenli ve düzensiz dağılımı neredeyse birbirini dengeler durumdadır. Tesbit ettiğimiz 37 çoğul kalıbından 19 tanesi düzenli kalıpta, 18 tanesi de düzensiz kalıplarda gelmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

1. Düzenli Çoğullar

Arapçada cemi müzekker (eril) salim ve cemi müennes (dişil) salim olmak üzere iki düzenli çoğul grubu bulunmaktadır. Türkçeye geçmiş çoğul kalıpları içinde cemi müennes (dişil) salim kalıplarının sıklığı daha yüksektir. Cemi müennes (dişil) salim kalıbında kelimenin sonuna “ât: آت..” soneki eklenir. Burada incelediğimiz kelimeler içinde de daha çok mastar kalıplarının bu kalıplarda bulunduğu görülmektedir.

تحويل ← تحویلات: **tahvilât** إعمال ← إعمالات: **imalât**

Çoğul kalıbındaki diğer mastarlar şunlardır:

muamelât, muhasebat, tahkikat, tahkimat, tahsisat, talimat, teslimat, tezahürat, zuhurat.

Çoğul kalıbındaki bu mastarlardan da birleşik fiiller bulunmaktadır: *talimat vermek, tahkikat yapmak, tezahürat yapmak, ...* gibi.

Mastarlar dışında cemi müennes (dişil) sâlim kalıbında bulunan kelimeler şunlardır:

ameliyat, kavmiyat, maruzat, malûmat, nazariyat, içtimaiyat, muhassasat, mamulât, hikemiyât.

2. Düzensiz Çoğullar

Düzensiz çoğul kalıbında olan kelimeler daha çok “ef’âl” kalıbında görülmektedir:

حکم ← أحكام: **ahkâm** ملك ← أملاك: **emlâk**

Bu kalıpta gelen diğer kelimeler şunlardır:

ahval, akvam, amal, edvar, evlât.

Diğer çoğul kalıpları ve içinde yer alan kelimeler:

Fevâ’il: *avarız, havas, zevahir*; Fu’ül: *hukuk, ulûm*;

Mefâ’il: *maarif, memalik*; Mefâ’il: *maarif, memalik*;

Fe’ale: *amele*; Fi’âl: *diyar*; Fi’al: *hikem*; Fu’alâ’: *ulema*.

D. İsm-i Mef’ûller

İsm-i mef’ûl kalıpları, dördüncü sırayı almaktadır. Bunların da mücerred (türememiş) fiillerden ve mezîd (türemiş) fiillerden türemiş kalıpları bulunmaktadır.

1. Mücerred (türememiş) Fiillerden Türeyenler

Arapçada mücerred (türememiş) fiillerden ism-i mef’ûl anlamı taşıyan kelime kalıplarını türetmek, fiili “mef’ûl: مفعول” kalıbına sevk etmekle olur:

حکم ← محكوم: **mahkûm** علم ← معلوم: **malûm**

Söz konusu kalıba yuvarlak “te: ة” eklenince müennes (dişil) kalıba girmiş olur:

جمع ← مجموعة: **mecmua**

Mücerred fiillerden ism-i mef’ûl kalıbındaki diğer kelimeler de şunlardır:

mahmul, mahrum, mahsup, mahsus (I), makbul, mamul, maruf, maruz, mecmu, memlûk, mevlût.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

2. Mezîd Fiillerden Türeyenler

Arapçada mezîd (türemiş) fiillerden ism-i mef'ûl manalı kelime türetmek için fiilin muzari sigası kullanılır. Muzarilik harfinin yerine dammeli bir “mim: م” harfi getirilip sondan bir önceki harf fethalanır:

أَحْكَم ← يُحْكِم ← تُحْكِم: **muhkem** استعمل ← يَسْتَعْمِل ← مُسْتَعْمِل: **müstamel**

Mezîd (türemiş) fiillerden ism-i mef'ûl kalıbındaki diğer kelimeler de şunlardır:

muhakkak, muhassas, muhtemel, muhterem, muntazar, müdevver, müselleme, müstahak, müstahkem, müstakbel, müstemleke, mütehakkim.

E. İsm-i Mensûblar

İsm-i mensûblar, beşinci sırayı almaktadır. Arapçada ism-i mensûb, kelimenin son harfi kesra yapıldıktan sonra kelime sonuna şeddeli bir “ye: ي” harfi eklenmesiyle yapılır. Telaffuzda şeddeye yer verilmeyerek “î” şeklinde söylenir. “î” eki, Türkçede de sıfat yapan ekler arasında “nispet, görecelik” bildiren bir ek olarak tanıtılmaktadır (Korkmaz, 2007: 343).

عَمَل ← عَمَلِي: **amelî** حُقُوق ← حُقُوقِي: **hukukî**

Nispet bildiren diğer kelimeler şunlardır:

arızî, dairevî, hakikî, haramî, hasbî, hesabî, hikemî, hususî, içtimaî, idarî, ihtimalî, ilmî, İslâmî, kavmî, milâdî, mülkî, nazarî, örfî, vilâdî, zahirî, zuhurî.

F. Yapma Masterlar

İsim veya sıfatların sonuna son harfi kesralandıktan sonra şeddeli bir ye harfine bitişik yuvarlak te: “تة” eklenerek yapılan isim anlamı kazanmış kelimelere masdar-ı mec'ûle (yapma master) denir (Çöğenli, 2012: 359).

حَاكِم ← حَاكِمِيَّة: **hâkimiyet** مَحْرُوم ← مَحْرُومِيَّة: **mahrumiyet**

Yapma master kalıbındaki diğer kelimeler şunlardır:

cemiyet, hakkaniyet, hamaliye, hususiyet, İslâmiyet, kabiliyet, kavmiyet, mahkûmiyet, mahremiyet, malikiyet, marufiyet, mazhariyet, müdüriyet, mülkiyet, mütekabiliyet, teslimiyet.

G. Mansûb Kelimeler

İncelediğimiz köklerden Türkçeye geçen kelimeler arasında mansûb kelimeler de tespit ettik. Mansûb, Arap dili gramerinde kelimenin cümle içindeki anlam ilişkisini gösteren i'râbî (sentaktik) bir durumdur. Arapça cümlelerin sözdiziminde cümle öğelerinden bazıları mansûb hâlde bulunur. Burada bizim inceleme konumuz olan mansûb kelimeler; master, ism-i fâ'îl ve ism-i mef'ûl çeşitlerinden oluşmaktadır. Bu kelimeler cümle içinde mef'ul çeşitlerinden birisi, temyiz veya hâl gibi sözdizimsel görevleri aldıkları zaman mansûb olurlar. Yani Arapçada “hükmen” diye bir kelime yoktur; ancak hüküm kelimesi cümle içinde mansûb olması gerektiğinde “hükmen” diye söylenir. Türkçe, kelimenin cümle içindeki bu hâlini alıp dondurarak söz varlığına zarf anlamlı bir kelime katmıştır. Bu hususu Kur'ân-ı kerim'den şu ayet-i kerîmeyle örneklendirebiliriz:

“أَفْ حُكْمِ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ؟ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا؟”

“Onlar câhiliye **hükümünü** mü istiyorlar? **Hüküm bakımından** Allahtan daha iyi kimdir?” (Kur'ân, Mâide sûresi, 5/50).

Birinci hüküm kelimesi, mef'ûlün bih olarak; ikinci hüküm kelimesi, temyiz olarak mansûb gelmiştir (Mahmûd Sâfi, 1995: III, 375). Türkçeye mansûb olarak geçen kelimelerin cümle içinde mef'ûlün lieclihi, mef'ûlün mutlak veya temyîz anlamında kullanılan kelimeler olduğu görülmektedir. “Hâlen” ve “hâlâ” kelimeleri, zaman bildiren “mef'ûlün fih” olarak değerlendirilebilir. Bu durumu Arapça sentaksın Türkçeye morfolojik etkisi ve katkısı olarak görmek mümkündür.

İncelediğimiz köklerden mansûb hâlde kalıplaşmış kelimeler şunlardır:

cem'an, devren, hakikaten, hâlen, hamilen, hassaten, hukuken, hükmen, hürmeten, idareten, mahsuben, mahsusen, muhtemelen, nazaran, örfen, salimen, tedviren, zahiren.

H. İsm-i Zaman ve Mekân

İncelediğimiz köklerden Türkçeye geçen kelimeler arasında ism-i zaman ve mekân kalıbında kelimeler de tespit ettik. Arapçada “mef'al”, “mef'il”, “mef'ale”, “mef'ile” vezinlerinde, fiilin yeri veya zamanını gösteren kelimeler türetilir (Çörtü, 1997: 496). Mezîd fillerde ism-i mef'ûl kalıbı, ism-i zaman ve mekân anlamını da taşır.

mahkeme: حَكْم ← حَكْمَةٌ

İsm-i zaman ve mekân kalıbındaki diğer kelimeler:

makam, manzara, mazhar, medar, memleket, mevlit.

İ. Diğer Kalıplar

Yukarıda tanıttığımız kalıpların dışında birkaç sıfat kalıbı ve birkaç tane de terkip halinde öbekleşmiş yapı tespit edilmiştir.

Sıfatlar “fa'îl” ve “fe'al” vezinlerinde sıfatı müşebbehe kalıplarıdır:

fa'îl: *hakîm, nazir, selim; müenneslik te'si ile: hakikat, nazire; fe'al: hakem.*

Terkipler: *hasbelkader, hasbetenillâh, hasbihâl, hasbinallah, sellemehüsselâm.*

Örnek olarak bir tanesini incelendiğinde:

sellemehüsselâm: سَلَّمَ السَّلَامَ: سَلَّمَ + هُ + السَّلَامَ

Fiil + zamir + isim olmak üzere üç kelimeyle kurulmuş bir cümle yapısı olduğu görülmektedir. Türkçe bu cümleyi de dondurarak zarf anlamında bir kelime olarak sözlüğe katmıştır.

Arapçada iki – üç kelimededen oluşan bu yapılar, Türkçe söz varlığına tek kelime olarak katılmıştır.

V. Sonuç

Yaptığımız incelemede Türkçe söz varlığı içinde en çok kelime üreten yirmi Arapça kök tespit edilmiştir. Tespit edilen yirmi kökten her birinin 23 ile 15 arasında kelime türettiği görülmüştür. Yirmi kökten toplam 350 civarında Arapçaya ait morfolojik kalıp Türkçe söz varlığına katılmıştır. Bu kelimelerin bir kısmı herkes tarafından bilinemeyecek özellikte, ancak sözlüklerde bulunan, gerektiğinde anlamı öğrenilebilecek kelimelerdir. Fakat; *âlem, alim, cami, cemaat, evlât, hak, hakem, hakikat, hakim, haram, havale, hekim, hesap, hikmet, hukuk, hükümet, hürmet, ırz, idare, ihale, ikamet, ilim, irfan, İslam, kible, kıyamet, mahkeme, makam, marifet, melaike, melek, memleket, muamele, muhasebe, müdür, mülk, mülkiyet, nazar, örf, selâm, talimat,*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

teamül, tezahürat, ...vb. kelimeler, toplumdaki herkesin çok kullandığı yönetim, toplumsal, dinî ve ticarî hayatın vazgeçilmez kelimeleri olarak Türkçe söz varlığı içinde yerini almaktadır. Bu kelimelerin Türkçe içinde böyle sağlam yer bulup kullanım sıklığına sahip olması, Türkçe konuşan insanlar tarafından tamamen benimsendiğini göstermektedir. Hatta bu kökler temel söz varlığı gibi, Türkçe içinde çekirdek kelimelerin özelliğini göstermektedir.

Arapçanın pek çok mastar kalıbının Türkçe fiiller yardımıyla fiile dönüştüğü, Arapça cümle içindeki yapıların oradan alınarak Türkçede müstakil bir kelimeye dönüştüğü, hatta Arapça terkiplerden oluşan yapıların Türkçeye tek kelime olarak geçtiği görülmektedir. Bu durum, Türkçenin yabancı dillerden kelimeleri Türkçeleştirme gücünü ve canlılığını göstermektedir.

Arapça kelime çeşitleri olarak baktığımızda inceleme konusu yaptığımız yirmi kökten mastar, ism-i fâ'îl, çoğul kalıpları, ism-i mef'ûl, ism-i menûb, yapma mastarlar, ism-i zaman ve mekân, bazı sıfat kalıpları olmak üzere sekiz kelime çeşidinin Türkçeye geçtiği görülmektedir. Mezid bablardan tef'îl, mufa'ale, if'âl, tefa'ul, ifti'âl, istif'âl, tefâ'ul olmak üzere yedi babın mastarı bulunmaktadır. Bu bablar Arapçanın en işlek türetim bablarıdır. Bu ve benzeri incelemeler, Anadili Türkçe olan bir Arapça öğrencisine kendi bildiği kelimelerle Arapça morfolojiyi genel olarak kavrama imkânı sağlayacağını göstermektedir. Bu imkân da öğrencinin morfoloji öğrenmesinde başarıyı artırıcı bir rol oynayacaktır. Bu tür incelemeler sonucu ortaya konulacak çalışmalar, hem Türkçede kullanılan kelime kalıplarını daha iyi öğrenmeyi sağlayacak hem de Arapça öğrenmek isteyen anadili Türkçe olan insanları cesaretlendirecektir.

KAYNAKÇA

- AKSAN Doğan (2007), *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)* I, III, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BANGUOĞLU Tahsin (2004), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÇETİN Nihad M., Ahmed Ateş, Tahsin Yazıcı (1964), *Arapça Dilbilgisi* I, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- ÇÖĞENLİ M. Sadi (2012), *Ayet ve Hadis Örneklili Arapça Dilbilgisi Sarf*, Cantaş Yayınları, İstanbul.
- ÇÖRTÜ M. Meral (1997), *Arapça Dilbilgisi Sarf*, İFAV Yayınları, İstanbul.
- ERMİŞ Hamza (2008), *Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul.
- ERMİŞ Hamza (2012), *Türkçeleşmiş Arapça Kelimelerin Tasnifi ve Kök Analizi*, Cantaş Yayınları, İstanbul.
- İBN MANZÛR (1990), *Lisânu'l-'Arab* III,IV, VII, IX, X, XI, XII, Dâru sâdır, Beyrut.
- KOMİSYON (1988), *el-Mu'cemu'l-'Arabiyyu'l-esâsi*, Tunus.
- KORKMAZ Zeynep (2007), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- MAHMUD Sâfi (1995), *el-Cedvel fi i'râbi'l-Kur'âni ve sarfihi ve beyanihi me'a fevâide nahviyye hâmmе*, 3. Baskı, Dimeşk.
- TDK (1998), *Türkçe Sözlük* I, II, 9. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- VARDAR Berke (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

İnternet adresleri:

Büyük Türkçe Sözlük: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts

Güncel Türkçe Sözlük: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

